

246380

**โครงการการศึกษาความรู้ ทักษะและพฤติกรรมของเกษตรกรต่อ
โรคไข้หวัดนกและวัคซีนป้องกันโรคไข้หวัดนกในภาคเหนือของประเทศไทย**

โดย
รองศาสตราจารย์ นายสัตวแพทย์ ดร. สุวิชัย ไรจนเสถียร
และคณะ

28 กันยายน 2550

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ การศึกษาความรู้ ทักษะและพฤติกรรมของเกษตรกรต่อโรคไข้หวัด
นกและวัคซีนป้องกันโรคไข้หวัดนกในภาคเหนือของประเทศไทย

คณะผู้วิจัย

1. รศ. นสพ. ดร. สุวิชัย โรจนเสถียร คณะสัตวแพทยศาสตร์ ม.เชียงใหม่
2. อ. นสพ. สุวิทย์ โชตินันท์ คณะสัตวแพทยศาสตร์ ม.เชียงใหม่
3. อ. นสพ. เทิดศักดิ์ ญาโน คณะสัตวแพทยศาสตร์ ม.เชียงใหม่
4. อ. นสพ. อนุชา ศิริมาลัยสุวรรณ คณะสัตวแพทยศาสตร์ ม.เชียงใหม่
5. อ. สพญ. สุริย์รัตน์ หนูมี คณะสัตวแพทยศาสตร์ ม.เชียงใหม่

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

โครงการ "การศึกษาความรู้ ทักษะและพฤติกรรมของเกษตรกรต่อโรคไข้หวัดนกและวัคซีนป้องกันโรคไข้หวัดนกในภาคเหนือของประเทศไทย" ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ และขอขอบคุณคณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เอื้อเฟื้อสถานที่ทำงานของโครงการ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ไข่ เป็ดไข่ เป็ดไล่ทุ่ง ไก่ชน ไก่เนื้อ ไก่หลังบ้าน หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปศุสัตว์จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอนแพร่ พะเยา น่าน ลำปาง ลำพูน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก และพิจิตร ตลอดจนเจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์ เจ้าหน้าที่ด้านศุลกากร และเจ้าหน้าที่ของรัฐทุกๆ คน ที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ทำการศึกษาเป็นอย่างดี

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ RDG4920030 ชื่อโครงการ การศึกษาความรู้ ทักษะและพฤติกรรมของเกษตรกรต่อโรคไข้หวัดนกและวัคซีนป้องกันโรคไข้หวัดนกในภาคเหนือของประเทศไทย

หัวหน้าโครงการ รศ. นสพ. ดร. สุวิชัย โรจนเสถียร คณะสัตวแพทยศาสตร์ ม.เชียงใหม่

โทรศัพท์ 053-948002 โทรสาร 053-274710 อีเมล suvichai@chiangmai.ac.th

ความสำคัญ/ความเป็นมา

จากการระบาดของโรคไข้หวัดนกในหลายประเทศในแถบเอเชียรวมถึงประเทศไทยในช่วงปลายปี 2546 ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่ออุตสาหกรรมการผลิตสัตว์ปีกของประเทศไทยทั้งจากการทำลายสัตว์ปีกที่ป่วยและจากมาตรการควบคุมกำจัดโรค ความวิตกกังวลของประชาชนต่อการบริโภคเนื้อสัตว์ปีกและผลิตภัณฑ์จากสัตว์ปีก การระงับการนำเข้าเนื้อสัตว์ปีกและผลิตภัณฑ์จากสัตว์ปีกของประเทศไทยทำให้ไทยมีมูลค่าการส่งออกมากกว่า 40,000 ล้านบาท (กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 2546) และยังส่งผลกระทบต่อเนื่องกับอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น อุตสาหกรรมวัตถุดิบและการผลิตอาหารสัตว์ รวมถึงการจ้างงานของแรงงานในอุตสาหกรรมดังกล่าว นอกจากนี้ยังมีรายงานผู้ป่วยและเสียชีวิตจากโรคไข้หวัดนก (CDC, 2005) ซึ่งนับว่าเป็นภัยคุกคามต่อสุขภาพมนุษย์เนื่องจากมีความวิตกกังวลว่าจะเกิดการระบาดครั้งใหญ่จากการกลายพันธุ์ของเชื้อไวรัสไข้หวัดนก

มาตรการควบคุมโรคของประเทศไทยในช่วงที่การระบาดครั้งแรกซึ่งดำเนินการโดยกรมปศุสัตว์ได้แก่ 1) มาตรการทำลายสัตว์และเชื้อโรค โดยเมื่อพบโรคจะทำลายสัตว์ปีกทั้งหมดในรัศมี 5 กิโลเมตรและทำการฆ่าเชื้อโรคโดยใช้น้ำยาฆ่าเชื้อ 2) มาตรการสำรวจและเฝ้าระวังโรค โดยการเฝ้าระวังโรคอย่างเข้มข้นในรัศมี 50 กิโลเมตรรอบจุดเกิดโรคและการควบคุมการเคลื่อนย้ายสัตว์ปีกทุกชนิด (กรมปศุสัตว์, 2547) ส่วนการใช้วัคซีนนั้น กรมปศุสัตว์ยังไม่มีการใช้มาตรการนี้ในการควบคุมกำจัดโรค จากการดำเนินมาตรการดังกล่าว ทำให้มีการทำลายสัตว์ปีกมากกว่า 26 ล้านตัว โดยในเขตภาคเหนือตอนบนมีการทำลายสัตว์ปีกไม่ต่ำกว่า 2 ล้านตัว การทำลายสัตว์ปีกในครั้งนั้น ไม่เพียงแต่มีการทำลายไก่ไข่ ไก่กระທง เท่านั้น ยังมีการทำลายไก่พื้นบ้านและไก่ชน ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกและวิถีชีวิตของเกษตรกรโดยเฉพาะในเขตชนบท (สุชนและคณะ, 2548) ผลการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคไข้หวัดนกครั้งนั้นได้ผลเป็นอย่างดี จากการระบาดครั้งแรกนั้นมีจังหวัดที่ได้รับผลกระทบจากการระบาด 96 จุด 25 จังหวัด 48 อำเภอ และสามารถควบคุมการแพร่ระบาดของโรคได้ (กรมปศุสัตว์, 2548) แต่อย่างไรก็ตามต่อมาก็ยังมีการระบาดของโรคในประเทศไทย แต่เป็นการระบาดเป็นวงแคบๆ ในบางพื้นที่ แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยยังไม่สามารถกำจัดโรคนี้ให้หมดไปจากประเทศได้ และมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นโรคประจำถิ่น ซึ่งการทำลายสัตว์ปีกอาจไม่เหมาะสมกับพื้นที่ที่มีการเลี้ยงสัตว์ปีกที่หนาแน่น (Capua and Morangon, 2003) เนื่องจากจะเป็นการทำลายสัตว์ปีกเป็นจำนวนมาก และ

อาจเป็นการทำลายพันธุกรรมของสัตว์ปีกที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์มานาน โดยเฉพาะไก่พื้นบ้านและไก่ชน ดังนั้นมาตรการการใช้วัคซีนจึงอาจเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะใช้ควบคุมโรค โดยการใช้ร่วมกับการทำลายสัตว์ปีกและการเฝ้าระวังโรค (Capua and Morangon, 2003) โดยหากมีการใช้วัคซีนที่มีมาตรฐาน วัคซีนสามารถลดการเกิดโรคและการตายของสัตว์ปีก และยังลดจำนวนเชื้อไวรัสที่ถูกขับออกมาด้วยสัตว์ป่วยอีกด้วย ซึ่งผลการลดเชื้อไวรัสที่ถูกขับออกมาจากร่างกายของสัตว์ป่วยดังกล่าว จะทำให้ลดโอกาสการแพร่กระจายโรคและช่วยลดโอกาสการกลายพันธุ์ของเชื้อไวรัสอีกด้วย (สัตวแพทย์สมาคมแห่งประเทศไทย, 2547) ซึ่งวัคซีนโรคไข้หวัดนกมีการผลิตหลายวิธี ได้แก่ วัคซีนเชื้อตาย (inactivated vaccine) วัคซีนที่ผลิตจากส่วนหนึ่งของไวรัสที่ติดต่อกันในหลอดทดลอง (Recombinant subunit vaccine) และวัคซีนที่ผลิตจากสารพันธุกรรมของเชื้อไวรัส (DNA vaccine) (Swayne and Suarez, 2000) โดยการเลือกใช้วัคซีน จะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับสายพันธุ์ที่เป็นสาเหตุของโรคระบาด เพื่อกำหนดวิธีการแยกสัตว์ที่ทำวัคซีนออกจากสัตว์ที่ติดเชื้อไวรัสในธรรมชาติ (Differentiating Infected from Vaccinated Animal; DIVA) ซึ่งมีความจำเป็นมากในการเฝ้าระวังโรค และเชื้อไวรัสที่นำมาผลิตวัคซีน ควรมีลักษณะทางพันธุกรรมใกล้เคียงกับเชื้อที่ระบาด เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการคุ้มโรคที่ดี (Capua and Morangon, 2003)

นอกจากนี้ OIE ยังมีแนวโน้มผ่อนคลายมาตรการการใช้วัคซีน โดยการอนุโลมให้มีการใช้วัคซีนได้แต่ต้องดำเนินการภายใต้ข้อกำหนดและการเฝ้าระวังอย่างเข้มงวด (OIE, 2004) ซึ่งมีตัวอย่างประเทศที่มีประสบความสำเร็จในการใช้วัคซีนควบคุมกำจัดโรค เช่น ประเทศฮ่องกงและอิตาลี (Capua and Morangon, 2000; Chan, 2002) แต่เนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีประสบการณ์ในการใช้วัคซีน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาแนวทางการใช้วัคซีนเพื่อควบคุมโรคไข้หวัดนก ซึ่งข้อมูลดังกล่าวมีความสำคัญมากในการวางแผนยุทธศาสตร์การควบคุมกำจัดโรคในประเทศไทย หากมีข้อมูลดังกล่าวแล้วจะทำให้การตัดสินใจของรัฐในการเลือกใช้มาตรการใดๆ ในการควบคุมกำจัดโรคสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยผู้ที่มีความสำคัญที่สุดของสัมฤทธิ์ผลของการใช้วัคซีนคือ ตัวเกษตรกร ดังนั้นหากมีการศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้ ทักษะและพฤติกรรม ของเกษตรกรต่อการป้องกันโรคไข้หวัดนกด้วยวิธีต่างๆ รวมทั้งการใช้วัคซีน น่าจะทำให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำไปประกอบการตัดสินใจของผู้บริหารประเทศในการกำหนดนโยบายควบคุมป้องกันโรคไข้หวัดนกต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อให้ได้ข้อมูลความรู้ ทักษะ พฤติกรรมของเกษตรกรที่มีต่อโรคไข้หวัดนก
2. เพื่อให้ได้ข้อมูลความรู้ ทักษะ พฤติกรรมของเกษตรกรที่มีต่อการควบคุมป้องกันโรคไข้หวัดนก
3. เพื่อให้ได้ข้อมูลวัคซีนป้องกันโรคไข้หวัดนกที่มีในเขตภาคเหนือ

ผลงานวิจัย

งานวิจัยเกี่ยวกับความรู้ ทักษะและพฤติกรรมของเกษตรกรต่อโรคไข้หวัดนก การควบคุม ป้องกันโรคไข้หวัดนก และวัคซีนป้องกันโรคไข้หวัดนก 11 จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย พะเยาแพร่ น่าน ลำปาง แม่ฮ่องสอน และ ลำพูน และพื้นที่ 3 จังหวัดในภาคเหนือตอนล่าง คือจังหวัดอุตรดิตถ์ พิษณุโลก และพิจิตร ซึ่งได้ดำเนินการตั้งแต่พฤษภาคม 2549 จนถึง กันยายน 2550 โดยการใช้การสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถาม ในเกษตรกรผู้เลี้ยง ไก่ไข่ ไก่ชน ไก่เนื้อ เป็ดไข่ และเป็ดไล่ทุ่งมากกว่า 2,000 ราย ทำให้ทราบว่าระดับความรู้ของเกษตรกรที่เกี่ยวกับโรคไข้หวัดนกนั้นอยู่ในระดับที่ดี แต่อย่างไรก็ตาม พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ไข่เป็นกลุ่มที่มีความรู้ดีที่สุด รองลงมาได้แก่เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ชน เกษตรกรผู้เลี้ยงเป็ด โดยเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่เนื้อ+เป็ดเป็นกลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับโรคไข้หวัดนกน้อยที่สุด ส่วนทัศนคติต่อโรคไข้หวัดนกนั้น ทุกกลุ่มมีทัศนคติในเชิงที่เข้าใจดีว่าโรคนี้มีความร้ายแรงต่อสุขภาพของสัตว์ปีกและคน รวมถึงเป็นโรคที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ แต่ในแง่พฤติกรรมนั้น เกษตรกรบางกลุ่มยังไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ปีกที่ตนเองเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ชน และไก่หลังบ้าน ในแง่ความรู้เกี่ยวกับการควบคุมป้องกันโรคก็เป็นเช่นเดียวกัน โดยเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ไข่เป็นกลุ่มที่มีความรู้ดีที่สุด มีทัศนคติที่ดีในการป้องกันโรค มีการปรับปรุงโครงสร้างฟาร์มมาเลี้ยงในระบบปิดมากขึ้น อีกทั้งเข้มงวดในเรื่องการป้องกันเชื้อโรคเข้าฟาร์ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัคซีน พบว่ามีการลักลอบใช้วัคซีนในฟาร์มไก่ไข่อย่างกว้างขวาง การให้วัคซีนมักดำเนินการ 2 ครั้ง ครั้งแรกที่อายุ 5 สัปดาห์ และครั้งที่ 2 ทำที่อายุไก่อายุ 16 สัปดาห์ วัคซีนที่ใช้เป็นวัคซีนที่ผลิตในประเทศจีน มีการลักลอบมาทางตอนใต้ของประเทศจีน เข้าสู่ประเทศไทยทั้งทางบกและทางน้ำ การซื้อหาวัคซีนจะกระทำเฉพาะกลุ่มที่มีผลประโยชน์ทางธุรกิจ พบว่าการทำวัคซีนมีผลการกระตุ้นภูมิคุ้มกันต้านทานต่อเชื้อโรคไข้หวัดนกได้

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การนำเสนอผลงานในที่ประชุมเกี่ยวกับโรคไข้หวัดนก
2. การนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนควบคุมโรคไข้หวัดนกของจังหวัดเชียงใหม่

หน่วยงานวิจัยที่นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ และประโยชน์ในด้านไหน

1. สำนักงานปศุสัตว์จังหวัด เช่น การนำองค์ความรู้ไปวางแผนยุทธศาสตร์เกษตรเสี่ยงภัยของจังหวัดเชียงใหม่

การประชาสัมพันธ์

1. ยังไม่ได้ดำเนินการ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
แบบสรุปโครงการวิจัย	ข
สารบัญเรื่อง	จ
บทที่ 1 บทนำ	
ความเป็นมาของโครงการ	1
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	3
บทที่ 2 วิธีดำเนินการวิจัย	4
บทที่ 3 ผลการดำเนินงานวิจัย	
ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ทำการศึกษา	6
ข้อมูลการเกิดโรค	6
ข้อมูลการเลี้ยงสัตว์ปีกของเกษตรกรในกลุ่มเป้าหมาย	9
ข้อมูลความรู้ ทักษะคติ พฤติกรรมของเกษตรกรที่มีต่อโรคไข้หวัดนก	12
ข้อมูลความรู้ ทักษะคติ พฤติกรรมของเกษตรกรที่มีต่อการควบคุมป้องกันโรค ไข้หวัดนก	27
ข้อมูลวัคซีนป้องกันโรคไข้หวัดนกในเขตภาคเหนือ	48
บทที่ 4 อภิปรายผลการวิจัย	70
บทที่ 5 สรุปผลงานวิจัย	79
เอกสารอ้างอิง	80
ภาคผนวก	82